

SPANJE CORDOBA

Beeld van Maimonides. Foto Grard Koning

Córdoba was de bakermat van de Renaissance, een smeltkroes waarin moslims, joden en christenen vreedzaam samenleefden. Tot in 1009 de rede bezweek in een orgie van religieus fanatisme. **Gerard Jacobs** beluistert verhalen over een vervallen lusthof en bekijkt een historische vergissing.

De geur van jasmijn hangt rond het standbeeld van Maimonides. Uit een open raam op het plein in het hart van de oude joodse wijk van Córdoba, klinkt Bob Dylan:

'Hey, Mr. Tambourine Man, play a song for me
I'm not sleepy and there is no place I'm going to.'
Maimonides staart naar zijn bronzen haremsoffen, diep in gedachten verzonken. Een man met vele talenten, filosoof en jurist. En met vele namen: wij kennen hem als Maimonides, de moslims noemen hem Musa ibn Maymun, zijn joodse naam luidde Moshé ben Maimon.

Hij geldt als een van de inspiratiebronnen voor de Verlichtingsdenkers, net als Averroës – Ibn Rushd zoals zijn Arabische naam luidt – wiens standbeeld even verderop staat, bij de poort van Al-módovar, die toegang geeft tot de joodse wijk van Córdoba, de stad die met recht de kraamkamer van onze Renaissance genoemd mag worden.

Córdoba is een geheugenpaleis in het noorden van Andalusië, op de oever van de Río Guadalquivir. Ooit, duizend jaar geleden, was het de grootste stad van Europa, het hart van het westelijke kalifaat. Nu wordt het islamitische rijk waarvoor Córdoba de hoofdstad was, door historici geroeemd als hét voorbeeld van een glorieuze, multiculturele samenleving. Als een smeltkroes waarin moslims, joden en christenen vreedzaam samenleefden, een stad waar de schatten van de Griekse cultuur konden overleven, waar Aristoteles en Plato in ere werden gehouden, terwijl de rest van Europa in diepe duisternis leefde, gras de straten van Rome overwoekerde en wolven

door de straten van Parijs joegen. Niet ver buiten Córdoba ligt het Medina Azahara, een ruïne die steen voor steen wordt herbouwd. Er komen niet veel bezoekers in de dagen dat wij er rondwalen. Slechts een enkele Spanjaard neemt de moeite om het paleizencomplex te bezoeken. Meer dan duizend jaar geleden werd het bevoord door de Ommayaden vorsten, door Abdel Rahman en zijn nazaten, vluchtelingen uit Syrië die in deze uithoek van het islamitische rijk hun toevlucht hadden gezocht. Er zouden meer dan dertigduizend mensen hebben gewoond. De stad werd in een orgie van islamitisch fanatisme en geloofsijver met de grond gelijk gemaakt.

De grondlegger van de dynastie, Abdel Rahman I, heeft de laatste jaren mythische proporties aangenomen. Al Dakhil, wordt hij genoemd, 'de immigrant', die na een jarenlange odyssee, op de vlucht voor de Abbasiden die zijn familie in Damascus hadden uitgemoord, uiteindelijk de Straat van Gibraltar overstak en in Al Andalús een nieuw rijk stichtte waarin de *convivencia*, het vreedzaam samenleven, tot norm werd verheven.

Het moet een sprookjespaleis geweest zijn, het Medina Azahara, een lusthof, vertelt een archeoloog als wij tussen de amandelbomen en de bougainvillea, langs de ruïnes naar het paleis van de kalief lopen. 'De marmeren muren waren bedekt met zilver en goud, de pilaren en bogen die het dak stutten, waren van ivoor, ebbenhout en marmer.'

De restauratie gaat traag. Al decennia is een kleine staf, bijgestaan door vrijwilligers uit de hele wereld, studenten vaak, bezig aan de wederopbouw. 'Het paleis is grondig verwoest, alle rijkdom ge-

De Mezquita, de Grote Moskee annex kathedraal in Córdoba.

Foto AP

Een glorieuze droom

stolen', vertelt de archeoloog, die zorgvuldig de brokstukken verzamelt, ze stofst en in kisten opbergt. 'Met de grond gelijkge maakt. Niet door de christenen, maar door fanatieke moslims. Niet tijdens de kruistochten, maar al in 1009, precies duizend jaar geleden dus, lang voordat de christenen dit gebied heroverden.'

Het debat of de Koran het Woord van Allah was of de creatie van stervelingen en dus te interpreteren, werd hier met het kromzwaard beslist. Tienduizenden islamitische boeken werden verbrand in de straten van Córdoba. De rede verloor. Het geloof overwon. Allahs woord was voortaan een Openbaring waar een sterveling niet aan mocht twijfelen of over mocht reneren.

De fundamentalisten kwamen uit Marokko, uit het Atlasgebergte. 'Barbaarse Berbers', noemt María Rosa Menocal hen in haar studie over de gouden eeuwen van Andalusië. Ze waren streng in de leer,

niet bereid tot een compromis. 'Wat zou deze barbaren het meest verbaasd hebben', vraagt zij zich af, 'toen ze het Medina Azahara binnenvielen en verwoestten? De grote zilveren parel die aan het plafond hing? Het dak van goud, gesteund door marmeren pilaren? De fontein gevuld met kwikzilver waarin het zonlicht weerkaatste? De haremverblijven, de boeken?'

Veel is er niet overgebleven. Eeuwenlang werd het paleizencomplex geplunderd. De stenen, de pilaren, het mozaïek werden gerookt en hergebruikt in de paleizen en kastelen die in Sevilla en Granada verrezen.

Sinds de dood van de dictator Franco herontdekt Spanje zijn geschiedenis en ontstaat er ruimte om de bijdrage van moslims en joden aan de Spaanse cultuur te onderzoeken en te herwaarderden. Joodse wijken en synagogen zoals in Segovia, Toledo, Sevilla en Córdoba worden gerestaureerd.

Wij zwerven door de oude joodse wijk van Córdoba. De synagoge is hersteld als erboon aan de bijdrage van de sefardische joden aan de Spaanse cultuur, voor het 'immortal genio del judaismo' – de onsterfelijke genialiteit van het jodendom.

Verderop in de straat ligt het Casa de Sefarad, het Huis van de Spaanse Joden. 'Er wonen geen joden meer in Córdoba', vertelt de conservatrice. 'Er worden geen diensten meer gehouden in de synagoge. Al eeuwen niet meer. Er is geen rabbijn in Córdoba.'

Waarschijnlijk wonen er nog een paar joden in Sevilla, vermoedt ze. En misschien een paar

joodse families in Córdoba. Ze weet het niet.

'Misschien ben ik ook wel een *converso*, een bekeerde jood', zegt ze. 'Misschien waren mijn voorouders wel joods en werden ze, net als alle joden, gedwongen zich te bekeren tot het christendom.'

Het Casa de Sefarad is een museum, legt ze uit. Net als de synagoge. Een *casa de la memoria*. Een museum om de herinnering te bewaren aan de joodse gemeenschap die hier vroeger leefde, voordat die in 1492 werd verdreven uit Spanje.

Ze neemt ons mee naar een kamer in het huis, achter, op de patio, die met een davidster is betegeld. Aan de muur hangen geschilderde portretten van 'de vrouwen van Andalusië': dichters, filosofen, wiskundigen, medici. Joods, christelijk, moslim. Samen hangen ze aan één wand. Ze speelden een voor-aanstaande rol in het multiculturele Córdoba van de 10de tot de 12de eeuw.

Ze dragen dikke bossen haar, on-

bedekt. Kleren waarin de vormen uitkomen. 'Zo liepen ze ook over straat', vertelt de conservatrice. 'Wallada la Omeia las haar eigen gedachten voor in het openbaar, of in de literaire salons. Haar gedichten had ze op haar kleren geborduurd.'

'De Ommayaden waren tolerant. Christenen mochten processies houden, kerkklokken luiden, hun geloof uitoefenen, zolang ze het gezag van de islam maar accepteerden.'

In het hart van Córdoba staat de Mezquita, die weergaloes moeie herinnering aan een verlichte dynastie, aan twee eeuwen van tolerantie onder de Ommayaden. Ook al is de Grote Moskee nu officieel een kathedraal, eigenlijk al sinds 1236 toen de christenen Córdoba heroverden.

Maar het voelt nog steeds als een moskee: het woud van pilaren, de dubbele bogen van wit en rood marmer, de islamitische gebiedenis van goud; het is een replica van de Ommayaden-moskee in Damascus, ontworpen door architecten

uit Byzantium. En midden in die immense, prachtige moskee werd op last van Karel V een kathedraal gebouwd met een gouden hoogaltaar. De minaret op de binnenhof, waar het geurt naar sinaasappel, werd omgebouwd tot kerktoren. Het is een monstrum, een historische vergissing, dat vond keizer Karel uiteindelijk zelf ook.

De Mezquita is het vreemdste bouwwerk dat je je kunt voorstellen: half moskee, half kerk. Nog bizarder dan de Sagrada Família van Gaudí in Barcelona. Nog mooier. En nog controversieler. Want de geloofsstrijd is nog lang niet voorbij. 'Het is een historisch feit dat de kerk van San Vincente onteigend en verwoest werd', meldt de flyer die je krijgt als je de kathedraal betreedt, 'om de moskee te kunnen bouwen. Een feit dat de vermeende tolerantie die in Cordoba (onder de Ommayaden) zou hebben bestaan, betwist.'

De meeste historici zijn het er inmiddels over eens dat Abdel Rahman de helft van de kerk van de heilige Vincente kocht en dat de moslims op vrijdag hun gebeds-

diens hielden achter een muur die dwars door de kerk liep. Toen de islamitische bevolking van Córdoba groeide, ook omdat veel christenen zich tot de islam bekeerden – al was het maar om te ontsnappen aan de hoge belastingen die christenen en joden moesten betalen – kocht Abdel Rahman ook de andere helft van de kerk voor tachtigduizend dirham, brak hem af en bouwde de Mezquita.

Maar meer dan vijfhonderd jaar na de voltooiing van de Reconquista is de strijd blijkbaar nog steeds niet gestreden. Maimonides vluchtte uiteindelijk naar Egypte, naar Alexandrië, zoals zoveel joden na hem. Hij vluchtte voor de scherpslijpers binnen de islam.

Maar zijn ideeën zouden worden opgepikt ten noorden van de Pyreneeën en ze zouden de Renaissance in gang zetten. En in Andalusië, in de stad waar hij geboren werd, wordt hij nu gehuldigd, net als dat verre verleden, en die droom van vreedzame coëxistentie.

DOEN & LATEN

Overnachten
Het mooiste hotel in Córdoba, met uitzicht op de Mezquita: Hotel Conquistador. Vraag om een kamer aan de voorzijde. Boek via www.hotelconquistadorcordoba.com. Wij betaalden 56 euro per nacht voor een tweepersoonskamer zonder ontbijt.

Op stap
Wandel over de stadswallen langs de Río Guadalquivir, langs het Ara-

bische waterrand, naar het Alcázar de los Reyes Cristianos, volge de stadswallen naar de Puerta de Almodovar, waar Averroës in Seneca (ook een zoon van Cordoba) u opwachten. In Andalusië zijn een aantal tochten door het islamitische verleden uitgezet: www.legoandalusi.es.

Bezienswaardigheden
Bij de Mezquita is het verstandig: vroeg te komen of te wachten tot

sluittingstijd. Alhoewel: het is nooit echt druk. Het Medina Azahara is op maandag gesloten. Informatie op www.juntadeandalucia.es/cultura/museos/CAMA.

Voor het Casa de Sefarad: loop door de Puerta de Almodovar, rechtsaf de Calle Judios in naar de Plaza Maimonides. Links, op de hoek van de Calle Averroës ligt het museum. Alle dagen open (www.casadesefarad.com).

SPANJE IN 24 ETAPPES

Gerard Jacobs zwierf voor Volkskrant Reizen zigzag door historisch Spanje, in 24 etappes. Hij verblijft in paraders, hotels in monumentale gebouwen. Op internet beschrijft hij uitgebreid de hele tocht per etappe, geardeerd met foto's van Gerard Koning, en geeft hij praktische reisinformatie. www.volkskrantreizen.nl/parador.

REISBUREAU FLANEREN LANGS DE WOLGA MET EEN HALVE LITER BIER

Van Moskou en Sint Petersburg is bekend dat ze mooi zijn. Maar welke onbekendere Russische steden zijn de moeite waard? Sitebezoekers geven tips.

1 Smolensk
Een van de Russische heldensteden, een eretitel die is toegekend vanwege heldhaftig optreden tijdens de Tweede Wereldoorlog. De stad ligt aan de doorgaande verbinding tussen Minsk en Moskou en is volgens Jakob Knol een prima stop op weg naar de hoofdstad. 'Smolensk heeft een mooie kathedraal en een grotendeels intacte stadsmuur. Kerken in diverse bouwstijlen. Er zijn genoeg hotels en leuke restaurants die een verblijf extra aangenaam maken.' (Benieuwd naar Smolensk?

Binnenkort komt Volkskrant Reizen met een reportage over de stad).

2 Nizjni Novgorod
Een miljoenenstad aan de Wolga met een mooi groot kremlin, de sterkste oude stadskern. 'In de zomer en op feestdagen in het voorjaar zie je hier gegarandeerd piepjonge bruidsparen hun bruidsfoto's schieten', schrijft Rogier Gardien. 'In de avond flaneren langs de Wolga met een halve liter bier, net als alle andere jongeren.'

3 Veliki Novgorod
Ondanks het voorvoegsel *veliki* (groot), is het 'een absoluut lief en klein stadje en een verademing na grote steden als Moskou en Sint Petersburg', schrijft Groep de Haan. De stad heeft een kremlin met onder meer een kathedraal en een museum met ikonen. Anneke Eller-

broek noemt de sfeer plezierig, eenvoudig en rustig. 'Dat geldt ook voor het klooster en het openluchtmuseum buiten de stad.'

4 Sergiev Posad
Ongeveer een uur rijden van Moskou (tenzij je in de file staat) ligt Sergiev Posad, dat deel uitmaakt van de zogeheten Gouden Ring van historische steden. 'Een stad is het eigenlijk niet te noemen', zegt Ferry Vermeer, 'eerder een verdedeld dorp'. Sergiev Posad is vooral bekend vanwege het klooster van de heilige drie-eenheid met de eretitel Lavra, de hoogste gradatie die een religieus gebouw kan krijgen binnen de Russisch-orthodoxe kerk.

5 Peredelkino
Een schrijversdorp. Huizen van overleden schrijvers zijn nu een museum. 'Je kunt zien hoe de bewoner

leefde en zijn of haar boekenkast bewonderen. Maar ook als je niet van literatuur houdt, zijn de musea de moeite waard', beweert Rogier Gardien, 'want ze zijn vaak nog in originele staat. Op pantoffeltjes – om de houten vloer te beschermen – stiepel je door het huis met het originele interieur uit die tijd, echt een kijkje in het verleden.' In het dorpje ligt ook d schrijver Boris Pasternak begraven.

6 Inta
Ruud van der Linden ging er naar toe om te wisselen in de gelijknamige rivier. 'Een uniek stadje, 50 kilometer ten zuiden van de poolcirkel.' Inta betekent letterlijk 'plaats met meer dan genoeg water', ideaal om je hengel uit te werpen dus.

7 Soezdal
De plaatsen die echt mooi zijn, zijn volgens Arnout Brouwers veelal

HET REISBUREAU VAN VOLKSKRANTREIZEN.NL VERZAMELT GEHEIMTIPS. VOLGENDE WEEK: Wat zijn de meest indrukwekkende bedevaartsoorten ter wereld? Reageer op: www.volkskrantreizen.nl/reisbureau

geen steden, maar kleinere oorden, zoals Soezdal. 'Plekken die een lange geschiedenis hebben, maar de bouw van bijvoorbeeld grote metaalfabrieken of andere zware industrie bespaard is gebleven.' Rogier raadt aan om een overnachting te boeken in een van de houten huisjes binnen de muren van het Pokrovski-klooster. 'Je wordt wakker met sprookjesachtig klogkelui.'

8 Listvjanka
Een uurtje vanaf Irkoetsk ligt Listvjanka, aan de monding van de rivier de Angara en aan de oevers van het Bajkalmeeer. Voor degenen die de stad juist willen ontvluchten: Listvjanka is volgens Rogier een ideale uitvalbasis voor boottochten over het meer. 'Vergeet niet voor op de boot een gerookte vis te kopen (omoe!).'

Jady Petovic

WEBFOTO VAN DE WEEK

In deze tijden van TomToms wordt er vast niet meer ouderwets kaartgelezen. Dachten wij. Maar u pakt er ook nu nog graag een kaart bij. Toch kozen we een 'gouwe ouwe' foto uit 1975: Bert Messelink en zijn vriend boven de kaart van het nog 'oh zo onbekende Joegoslavië'. Volgende week: De zonnebril. Stuur uw foto's naar reizen@volkskrant.nl.